

ក្រុមប្រឹក្សានៃការស្រាវជ្រាវ
COMMISSION DES MOEURS & COUTUMES

ទស្សនាវដ្តី ផ្សាយដំណឹងខាងសាសនា និងអក្សរសាស្ត្រ

ឆ្នាំគីរី ១៣

ភាគទី ១៣

ភ្នំពេញ

ការផ្សាយរបស់ព្រះរាជបណ្ឌិត្យស័យ

ព.ស. ២៤៨៤

គ.ស. ១៩៤១

៤៧:០១

ព្រះរាជបណ្ណាល័យកម្ពុជា

KAMBUJASURIYĀ

កម្ពុជសុរិយា

ជាទស្សនាវដ្តីចេញផ្សាយពីព្រះរាជបណ្ណាល័យ មួយខែពីរក្បាល

ឆ្នាំគីរិប៊ ១៣

ភាគទី ១៣

គណៈរដ្ឋមន្ត្រីនិងសម្តេចសង្ឃតាយកទាំងពីរគណៈ

បានអនុញ្ញាតហើយ

ភ្នំពេញ

ការផ្សាយរបស់ព្រះរាជបណ្ណាល័យ

ព.ស. ២៤៨២

គ.ស. ១៩៤១

បញ្ជីរឿង

១ — សេចក្តីខ្លះនិយាយអំពីអក្សរសាស្ត្រព្រះពុទ្ធសាសនា	៣
២ — ប្រវត្តិសង្ខេបនៃគណៈធម្មទូតពុទ្ធសាសនា	៥
៣ — សេចក្តីខ្លះនិយាយអំពីអរិយធម៌របស់ពិសេសសម័យបុរាណ (តមកនឹងចប់)	១៤
៤ — អំពីកិច្ចការជាស្នាដៃរបស់ក្រសួងពុទ្ធសាសនាបណ្ឌិត្យនៅស្រុកខ្មែរ ស្រុកលាវ នឹង ស្រុកកូសាំងស៊ីន (មានត)	២១
៥ — ពង្សាវតារប្រទេសក្រិក ស្រង់យកអំពីគោលចារឹកផ្សេងៗក្នុងពង្សាវតារលោក (មានត)	២២
៦ — រឿងព្រេងខ្មែរ “រឿងបុរសមានព្រះដំរីតាវ”	២៧

រូបក្រៅរឿង

រូបអ្នកផុតដំបងឈ្មោះ ហៀន-គ្យង់ ជាអ្នកប្រាជ្ញពុទ្ធសាសនាដែលមានកេរ្តិ៍
ឈ្មោះល្បីល្បាញខាងពួកមហាយាន ១

TABLE DES MATIÈRES

	Pages
1° Quelques notes au sujet de la littérature bouddhique.....	3
2° Histoire sommaire des missions bouddhiques.....	9
3° Quelques notes au sujet de la civilisation de l'Inde antique (suite et fin).....	14
4° L'œuvre de l'Institut d'études Bouddhiques au Cambodge, en Cochinchine et au Laos (suite).....	21
5° Histoire de la Grèce, extrait de divers documents de l'his- toire Générale (suite).....	24
6° Conte populaire inédit :	
"Les déboires de deux jeunes gens" à l'un, sa mère est morte, à l'autre un incendie s'abat sur sa maison.....	27

HORS TEXTES :

Portrait du pèlerin Hiuan-Tsang (chinois) illustre savant bouddhiste mahayaniste.....	1
--	---

ព័ត៌មានអំពីសិលាសិលា

តាមគំនិតយោបល់អ្នកប្រែ ជិតិប

រូបអ្នកធុតង្គតិបិដលេខ្លះ ហៀន-ត្សង ជាអ្នកប្រាជ្ញ
ពុទ្ធសាសនា ដែលមានភ្ញៀវល្បីល្បាញ ទានពួក
មហាយាន

ស្រុកពុទ្ធសាសនា រូបអ្នកធុតង្គតិបិដលេខ្លះ ហៀន-ត្សង ជាអ្នកប្រាជ្ញ
ពុទ្ធសាសនា ដែលមានភ្ញៀវល្បីល្បាញ ទានពួក
មហាយាន
ស្រុកពុទ្ធសាសនា រូបអ្នកធុតង្គតិបិដលេខ្លះ ហៀន-ត្សង ជាអ្នកប្រាជ្ញ
ពុទ្ធសាសនា ដែលមានភ្ញៀវល្បីល្បាញ ទានពួក
មហាយាន
ស្រុកពុទ្ធសាសនា រូបអ្នកធុតង្គតិបិដលេខ្លះ ហៀន-ត្សង ជាអ្នកប្រាជ្ញ
ពុទ្ធសាសនា ដែលមានភ្ញៀវល្បីល្បាញ ទានពួក
មហាយាន

អំពីអក្សរសាស្ត្រពុទ្ធសាសនា

តាមគំនិតយោបល់អ្នកប្រាជ្ញខ្មែរ

សូមទទួលសេចក្តីនេះចំពោះវិញ្ញាណក្ខន្ធរបស់លោកអ្នកប្រាជ្ញដ៏ម្នាក់
 ឈ្មោះវិនិត្យនិត ប្រទេសឆេកូស្លូវ៉ាក់នៅទ្វីបឌុបកណ្តាល លោក
 នេះហើយដែលជាអ្នកសិក្សាចំណេះចេះដឹងប្រទេសឥណ្ឌូសម័យបុ-
 រាណ ។ លោកបានតែងពង្សាវតារមួយយ៉ាងពិស្តារ និងយាយអំពីអក្សរ-
 សាស្ត្រហិណ្ឌូ មាន ២ សៀវភៅ ។ ក្នុងសៀវភៅដែលនិយាយអំពីអក្សរ-
 សាស្ត្រព្រះពុទ្ធសាសនា លោកពិនិត្យវត្ថុអស់ខាងរឿងរ៉ាវផ្សេងៗ
 តាមអធិប្បវេណីដែលជាអ្នកវិនិច្ឆ័យច្រើន ហើយលោកបញ្ចប់សេចក្តី
 ពិនិត្យរបស់លោកជា ១ វគ្គ ដែលមានប្រយោជន៍ដល់ប្រទេសអ្នកកាន់
 ពុទ្ធសាសនា ក្នុងវគ្គនេះលោកតាំងឈ្មោះថា “អក្សរសាស្ត្រពុទ្ធសា-
 សនានិងសាកលអក្សរសាស្ត្រ” ។ នៅឧទាហរណ៍ដែលលោកពិនិត្យអក្សរ-
 សាស្ត្រពុទ្ធសាសនានោះ លោកបានបង្ហាញឲ្យឃើញថា រឿងគាថាជា-
 តករឿងព្រេងនិងនិទានផ្សេងៗ ខាងពុទ្ធសាសនាសឹងមានផ្សាយចូលទៅ
 ក្នុងប្រទេសពុទ្ធសាសនានៅបុព្វទិស មិនមែនត្រឹមតែប្រទេសកាន់ពុទ្ធ-
 សាសនាទេ សូម្បីអក្សរសាស្ត្រប្រទេសឌុបក៏មានរឿងរ៉ាវស្របគ្នាជា
 ច្រើនដែរ ។ ដូចជាពុទ្ធប្បវត្តិក៏មានទំនងរឿងរ៉ាវប្រហែលនឹងប្រវត្តិរបស់

ព្រះគ្រិស្តដែរ ទាំងពាក្យប្រៀនប្រដៅទូន្មានចំណែកខ្លះ និងវចនៈក្នុងព្រះ
 គ្រិស្តិយ៍ក៏ទាំងបាលីទាំងសំស្ក្រឹត ក៏មានសេចក្តីស្របគ្នា ត្រូវគ្នាទាំងសេច-
 ក្តីក៏គម្ពីរគ្រិស្តសាសនាជាច្រើនអង្វើដែរ រឿងនេះយើងមិនបាច់រឿង
 ឆ្ងល់ទេ ប្រសិនបើយើងនឹកដល់កាលប៉ុន្មានសតវត្សរ៍មុន ព្រះគ្រិស្តមក
 ចាប់កំណើតនោះ ប្រទេសឥណ្ឌា) និងប្រទេសទិសខាងលិច តែងមានការ
 ទៅមកកាន់គ្នាខាងផ្លូវជំនួញជាច្រើន និងខាងផ្លូវសតិបញ្ញាផង ដូច្នេះ
 គង់តែមានឥទ្ធិពលរបស់ពុទ្ធសាសនាចំណែកខ្លះហូរចូលទៅក្នុងគ្រិស្តសា-
 សនាខ្លះមិនខាន ។ មួយវិញទៀត តាមពិន្យវិចារនោះមានដំណឹងថា
 កាលពីពុទ្ធសករាជ ៧៤៣ និង ៨៤៣ (ក្នុងប្រទេសឧប) មានគណៈ
 ធម្មទូតនៃសាសនាផ្សេងៗ ក្នុងចំនួននេះគួររាប់ព្រះពុទ្ធសាសនាបញ្ចូលផង
 ក្រែងតែក្នុងខណៈនោះ មាននិទានជាតកខាងព្រះពុទ្ធសាសនាច្រើត
 ជ្រែកចូលប្របល់ជាមួយនឹងនិទានខាងគ្រិស្តសាសនាខ្លះដែរទេដឹង? មួយ
 វិញទៀត យើងបានដឹងថាគ្រិស្តសាសនាបានផ្សាយចូលទៅក្នុងប្រទេស
 ឥណ្ឌា)កាលពីពុទ្ធសករាជ ៦០០ យើងនឹកក្រែងតែលទ្ធិពុទ្ធសាសនា
 ខាងមហាយានមានឥទ្ធិពលខាងលទ្ធិគ្រិស្តសាសនាចូលជ្រែកផង កាល
 ពីពុទ្ធសករាជ ៧៥០ ។ តាមដែលពោលមកនេះជាសេចក្តីពន្យល់រឿង
 ពីដែលមានទំនងប្រហែលគ្នា-ស្របគ្នា ដែលគេបានពិនិត្យឃើញមាននៅ
 ក្នុងសាសនាមួយនឹងក្នុងសាសនាមួយទៀត ទុកជាសាសនាអស់នេះមាន

លក្ខណៈខុសផ្សេងពីគ្នាឆ្ងាយត្រង់គោលលទ្ធិរបស់សាសនានីមួយៗ ដូច
ជាព្រះពុទ្ធសាសនាពន្យល់ថាប្រកាន់កម្មជាធំ គឺថាសុខទុក្ខកើតមកពីកម្ម
ល្អ-អាក្រក់របស់ខ្លួន ចំណែកខាងគ្រិស្តសាសនាប្រកាន់សេចក្តីមេត្តា
ករុណានឹងព្រះម្ចាស់ស្នូគឺជាធំ ។

មានសេចក្តីពិតមួយទៀត ដែលគេអាចពិនិត្យត្រួតមើលតាម
ពន្យល់វិភាគឃើញថា ពន្យល់វិភាគរបស់គ្រិស្តសាសនាដែលនិយាយអំពីបា-
ទ្យាននឹងសូសហ្វ៊ុត ដែលជាស្នាដៃរបស់គ្រិស្តសាសនិកជនអ្នកមាន
សទ្ធាជ្រះថ្លាម្នាក់ បានរៀបរៀងឡើងនោះ ហាក់ដូចជាអនុលោមតាម
ពុទ្ធប្បវត្តកថាគម្ពីរលលិតវិស្ណុវិញ្ញាណជាភាសាសំស្ក្រឹត ។ គោលគំនិតដើម
នៃពាក្យកាព្យនេះជារបៀបគ្រិស្តសាសនាសុទ្ធ ប៉ុន្តែលោកអ្នកតែងរឿង
បានឈោងតោងដល់រឿងពីពុទ្ធសាសនាបញ្ចូលក្នុងពាក្យកាព្យនេះ ទើប
ធ្វើឲ្យកាព្យនេះមានទំនងប្រហែលគ្នាតាមដំណើររឿងដែលកើតឡើង
ប្រហែលក្នុង ព.ស. ១៥០០ ។ ក្នុងសព្វថ្ងៃនេះ រឿងពីក្នុងពុទ្ធប្បវត្ត
នៅគង់វង្សល្អទាំងអស់ មិនមានបាត់បង់ទៅណាឡើយ ។ កាលពីពុទ្ធ-
សករាជ៧២៧៣ មានចំនួនកវីអង្គគ្រូសម្នាក់ បានបោះពុម្ពផ្សាយកាព្យពុទ្ធ-
ប្បវត្ត ១ រឿងហៅថា “ប្រទេសនៃទ្វីបអាស៊ី ឬពន្លឺនៃទ្វីបអាស៊ី” រឿងនេះ
នៅព្រះរាជបណ្ណាល័យរបស់យើង មានសេចក្តីប្រែជាភាសាបារាំងសែស
ផង ។ រឿងនេះនាំឲ្យមានសេចក្តីចំរើនល្អណាស់ ទាំងខាងក្នុងប្រទេស

អង្គភាពទាំងឡាយប្រទេសអាមេរិក ទើបគេបានបោះពុម្ពផ្សាយច្រើនជាង
៦០លើកជាភាសាអង់គ្លេស ច្រើនជាង១០០លើកជាភាសាអាមេរិកាំង ។

មានអ្នកភ្លេងជាតិអាល្លឺម៉ង់ទីម្នាក់ កាលពីពុទ្ធសករាជ ២៤០២ បាន
តែងលទ្ធិនិយាយពីសេចក្តីពិត ៤ ប្រការ នឹងអំពីសេចក្តីមេត្តារបស់ព្រះ
ពុទ្ធសាសនា កាលបើធៀបនឹងសាសនាដទៃទៀត មានសេចក្តីសំ-
ខាន់ធំជាង បើកផ្លូវគំនិតទ្វេដំណូលាយ ហើយមានហេតុផលត្រឹមត្រូវល្អ
ផង លោកអ្នកតែងមានបំណងតែងរឿងនេះជាក្លែងសារសព្វអំពីរឿងរ៉ាវ
មានទូទឹងប្រាក្រតិ កូនស្រីរបស់ចន្ទាលៈនោះ ។ គេពិនិត្យឃើញសេចក្តី
ខ្លះមានរឿងរ៉ាវខាងព្រះពុទ្ធសាសនាជ្រៀតជ្រែកចូលផង មានរបៀប
ស្របវត្ថុ ។ មានរឿងមួយក្នុងពួករឿងល្ខោនអស់នោះ ដែលគេបាន
តែងជាក្លែង មានគោលសេចក្តីមិនមែនជាពុទ្ធសាសនាទេ តែមានទំនុក
កាព្យមួយដែលគេអាចយល់ថា គេបានចម្លងចេញពីគម្ពីរពុទ្ធសាសនា
ជាប់ចាស់ ដូចមានសេចក្តីដូច្នោះ :

“អ្នកដឹងទេ ថាខ្ញុំទៅទីណា ?

ខ្ញុំសូមលាចេញទៅក្រៅប្រទេសជាភាគីត

ខ្ញុំត្រាច់រត់ទៅសព្វអង្គក្នុងមាយាប្រទេស

ខ្ញុំបិទទ្វារសន្សំរវាងក្នុងបំផុតគ្មាន...

លះបង់ជាតិកំណើតហើយ ទើបបានលះវិជ្ជាក្នុងចបប្បនេះ” ។

មានចំនួនក៏ជាលំអិតម្នាក់ ក្រោយដែលបានមើលសេចក្តីប្រតិ
គម្ពីរពុទ្ធសាសនាហើយ ទើបលោកសរសេរពាក្យកាព្យបែបពុទ្ធសាសនា
មួយឡើង ដែលលោកគិតប្រឌិតឡើងហៅថា "ហាមនិត" ។

មានជនជាតិអាមេរិកាំងម្នាក់ បានប្តេជ្ញាធ្វើសៀវភៅមួយ មិនមែន
មានប្រយោជន៍ដល់សាធារណជនទូទៅទេ សៀវភៅនេះគេបានចម្លង
ស្រង់យករឿងក្នុងគម្ពីរដ៏កាពុទ្ធសាសនាទាំងបួនទាំងស្រុង ដើម្បី
បង្ហាញឲ្យឃើញច្បាស់អំពីលទ្ធិសាសនាដ៏បរិសុទ្ធនេះ ។

សៀវភៅនេះក៏មានសេចក្តីប្រែបោះពុម្ពជាភាសាបារាំងស្រដៃ
ហៅថា "ព្រះគម្ពីរពុទ្ធដីកា" (Evangile du Bouddha) ។ ឯសៀវភៅ
នេះ គេបានបោះពុម្ពជាភាសាអង់គ្លេសក្នុងទ្វីបឌុប កាលពីពុទ្ធសករាជ
២២២៣ សៀវភៅនេះដែលនាំឲ្យកើតផលចំរើនយ៉ាងធំមួយ ដែលត្រូវគេ
ប្រែចេញជាភាសាបេសប្រទេសផ្សេងៗ ជាច្រើនជាតិ ។ ហើយគេមាន
សេចក្តីរាប់អានក្នុងពួកប្រទេសពុទ្ធសាសនា ទាំងលទ្ធិទាំងដប់បួន ។ កាល
ពីឆ្នាំ ២២៦៧ មានជនជាតិស្រីលីម្នាក់បានតែងពាក្យកាព្យយ៉ាងពិរោះ
និយាយអំពីពុទ្ធបូរវត្តិហៅថា "សម្មាសម្ពោធិ" (L'Illuminé) ក្នុងសៀវ
ភៅនេះហើយដែលធ្វើឲ្យឃើញថា ទុកជាព្រះពុទ្ធជាម្ចាស់បរិនិព្វានមក
ជាង២០០០ ឆ្នាំហើយក៏ដោយ ក៏ហាក់ដូចជាព្រះពុទ្ធនៅមានព្រះជន្ម

នៅឡើយ នៅក្នុងចំណោមពុទ្ធសាសនិកជនសព្វថ្ងៃនេះ ។ តាមយោ-
 បល់នឹងជំនឿរបស់មនុស្សចំពោះពុទ្ធនេះនោះ គេមិនអាចនឹងបានសរសើរព្រះ
 ពុទ្ធសាសនានឹងការបរិបូណ៌ស្តុកស្តម្ភដោយអក្សរសាស្ត្រ ដែលបានធ្វើ
 ឲ្យជាប្រយោជន៍យ៉ាងសំបើមដល់ពួកអ្នកប្រាជ្ញបរមត្រូវបាននឹងចំណុះក្នុង
 លោកទាំងមូល ។ ក្នុងការបញ្ចប់សេចក្តីរឿងនេះ លោកអ្នកតែងមាន
 សង្ឃឹមថា ក្នុងការដែលលោកបានពិនិត្យអំពីក្បួនខ្នាតអក្សរសាស្ត្រពុទ្ធ-
 សាសនាដែលបានពោលទុកក្នុងវគ្គផ្សេងៗនោះ គ្រាន់តែជួយបង្ហាញឲ្យ
 ឃើញរបៀបអក្សរសាស្ត្រពុទ្ធសាសនា ដែលមានពោលទុកក្នុងគម្ពីរសុទ្ធ
 តែគួរដល់ការចេះដឹងក្នុងទ្វីបឧបសម្បជ័យសម្រេចជាប្រយោជន៍សាធារណៈ
 ក្នុងសាកលអក្សរសាស្ត្រនេះ ។

ប្រវត្តិសង្ខេបនៃគណៈធម្មទូតពុទ្ធសាសនា

កាល ភិក្ខុវិជ្ជាសម័យនៃព្រះបាទអសោក ក្នុងពុទ្ធសករាជ ២៧០

នោះ មានពួកគណៈធម្មទូតពុទ្ធសាសនាខ្មែរចេញអំពីប្រទេសឥណ្ឌា ទៅកាន់នានាប្រទេស ។ គេបានដឹងរឿងនេះតាមសៀវភៅរាយការរបស់ ចិនដែលបានកត់ត្រាទុកមកកាលពីពុទ្ធសករាជ ៣២៦ ថាមានភិក្ខុ ១៨ រូបពីប្រទេសឥណ្ឌា បានមកដល់ទីក្រុងធីរបស់ចិន ។ ក្នុងព.ស. ២២២ ព្រះចៅចក្រពត្តិក្រុងចិនទ្រង់ចាត់រាជបំរើ ១ ក្រុមទៅប្រទេសឥណ្ឌា រាជបំរើនេះបានព្រះពុទ្ធរូបមាស១អង្គមកថ្វាយស្តេចក្រុងចិនវិញ ហើយ ដល់មកក្នុង ព.ស. ៥៤១ ពួករាជទូតបាននាំយកគម្ពីរសាស្ត្រាមកស្រុក ចិន ។ ដល់មកក្នុង ព.ស. ៦១០ មានព្រះបេរៈ ២ អង្គអំពីប្រទេសឥណ្ឌា ឈ្មោះ កាស្យបមាគង្គៈ ១ ឈ្មោះធម្មរក្ស ១ ទេសនាពន្យល់ពុទ្ធសាសនា ក្នុងប្រទេសចិនបានដោយស្រួល ។ សៀវភៅពុទ្ធសាសនាចិន ដំបូង ដែលព្រះកស្យបៈបានតែងឡើង មានគោលធម៌សំខាន់ៗ ២២ ប្រការ ហើយតាមកបានប្រែគម្ពីរពុទ្ធសាសនាដទៃទៀតជាច្រើន ។ ចក្រពត្តិ ក្រុងចិនទ្រង់ទ្រកសាងវត្តមួយឡើងទុំសថ្វាយដល់ពុទ្ធសាសនា ទើប មានមនុស្សថ្វាស័ចិត្តគំនិតចូលកាន់ពុទ្ធសាសនាជាចំនួនច្រើនឡើង ។ រួច តមកជាវេលា ៨០ ឆ្នាំ ឥតមាននរណាដឹងរឿងពីពុទ្ធសាសនានៅស្រុកចិន

ដូចម្ដេចឡើយ លុះមកដល់ ព. ស. ៦៧១ ទើបគេបានដំណឹងថា មានភ័ក្ត្រ
 ២ រូបទៀតបូលទៅប្រទេសចិន ក្នុងចំនួន ២ រូបមានភ័ក្ត្រ ១ រូបបានប្រគល់
 ព្រះស្រីត្រជ្រងែង (និកាយខាង ៥) មកជាភាសាចិន ។ រួចគមកជា
 វេលាប្រមាណ ១០០ ឆ្នាំទើបមានពួកភ័ក្ត្រគណៈធម្មទូតចាំកំចៃនៃប្រតិម្ភិត
 ទៅទៀត ។ ឯរបៀបរចនាពុទ្ធសាសនានៅប្រទេសចិនក៏ប្រែប្រួលចំរើន
 ឡើងជាច្រើន ពួកអ្នកស្រុកកសាងវិហារសាលាឡើងជាច្រើន គេបាន
 គូររឿងពុទ្ធប្រវត្តិប្រដាប់តាមជញ្ជាំងវិហារ ហើយគេបានធ្លាក់វារូបបដិមា
 ផ្សេងៗផង គេយកតម្លៃខ្ពស់ធ្វើជាវប្បដំណាងព្រះសារីរិកធាតុ ។ អក្សរ-
 សាស្ត្រពុទ្ធសាសនាចំរើនឡើងនៅស្រុកចិនជាវេលា ៥០០ ឆ្នាំ ។ ក្នុង
 សម័យកាលទាំងប៉ុន្មាននេះ ពួកគណៈធម្មទូតពុទ្ធសាសនាក៏ទ្រាំទ្រនឹង
 ហេតុការណ៍ប្រែប្រួលនៃមហាក្សត្រទាំងឡាយជាដំណាច់មក ពួកខ្លះ
 ទទឹងខាងនឹងពុទ្ធសាសនា ពួកខ្លះរាប់អានពុទ្ធសាសនា នៅក្នុងសម័យ
 មួយនោះ គេបានរាប់ចំនួនវត្តដែលកសាងឡើងជាច្រើនជាង ៨៧ ព្រះ
 វត្តចំនួនលោកសង្ឃច្រើនជាង ១០.០០០ រូប ។ នៅទិសខាងជើងស្រុក
 ចិន មានចំនួនព្រះសង្ឃដែលត្រូវគេបៀតបៀនខ្លាំងណាស់ ទើបមាន
 លោកសង្ឃជាចំនួនច្រើននាំគ្នារត់ទៅជ្រកនៅក្នុងស្រុកចិនទិសខាង
 ត្បូង ។ ក្នុងពួកព្រះសង្ឃដែលជាអ្នកប្រាជ្ញល្បីល្បាញជាបំផុតនោះគួររាប់
 ឈ្មោះព្រះកុមារជីវៈ ដែលក្សត្រចិន ១ អង្គបាននិមន្តមកក្នុង ព. ស. ៧២២

ហើយបានមកធ្វើការនៅក្បែរទ្រង់ជាវេលា ១០ ឆ្នាំ ឯធម្មទេសនារបស់
លោកក្ដី សេចក្ដីប្រែរបស់លោកក្ដី នាំឱ្យភ័ក្ដផលចំរើនយ៉ាងខ្លាំងក្លា
ហើយខ្លួនលោកមានពួកអ្នកចេះដឹងនឹងពួកអ្នកប្រាជ្ញចិនចោមរោមជា
ច្រើន ។

ព្រះពុទ្ធក៏ទ្រង់ជាព្រះថេរៈ ១ អង្គដែរ ដែលគេបាននិមន្តទៅស្រុកចិន
ក្នុង ព.ស. ៧៤១ លោកនេះបានព្យាយាមធ្វើដំណើរតាមជើងគោកតែ
គោងលើកលែងហើយបានទៅដល់ស្រុកចិនដោយផ្លូវសមុទ្រក្នុង ព.ស.
១០៦៣ ។ ព្រះថេរៈអង្គនេះជាអ្នកប្រព្រឹត្តប្រតិបត្តិតាមច្បាប់ន័យយ៉ាង
ហ្មត់ចត់ ហើយលោកបានកសាងសាលាបង្រៀនសមាធិមួយ (នៅស្រុក
ចិនផង) ។

ក្នុង ព.ស. ៧៥៧ លោកហ្វា-ហៀនបានត្រឡប់មកស្រុកចិនវិញ
ក្រោយដែលលោកបានចេញមកពីកោះលង្កា ហើយមានគណៈធម្មទូត១
ក្រុមពីកោះលង្ការដំណើរជាមួយផង ក្នុងចំនួននេះ មានលោកគុណវ័ន
ដែលបានទៅកាន់ស្រុកផ្លូវក្នុង ព.ស. ៧៦៧ផង ។ ព្រះថេរៈអង្គនេះបានក
សាងអារាមពីរឡើងនៅស្រុកចិន ដែលជាវត្តប្រតិបត្តិតាមច្បាប់ន័យយ៉ាង
ម៉ឺងម៉ាត់ លុះ ១០ ឆ្នាំតមកទើបមានចំនួនភិក្ខុនីពីកោះលង្កា ១ ក្រុមនាំគ្នាបុរ
សំដៅទៅស្រុកចិនទៀត ហើយបង្កើតឱ្យមានអារាមភិក្ខុនីឡើង ។ ខណៈ
នោះពុទ្ធសាសនាចំរើនរុងរឿងឡើងច្រើន ទើបមានភិក្ខុនីដទៃទៀតចេញ

ពីការលក់មកស្រុកចិនក្នុងពុទ្ធសករាជ៧៨១ ។ ក្នុងសម័យនោះ ព្រះ
ថេរៈ (លង្កា) ១ អង្គឈ្មោះសង្ឃក្រៃ លោកបានប្រែគម្ពីរសមន្តប្បបា-
សាទិកាអំពីភាសាបាលីមកជាភាសាចិន ។

ឯប្រទេសជប៉ុន លទ្ធិពុទ្ធសាសនាបានផ្សាយចូលទៅពាសពេញ
ស្រុកកាលពី ព.ស. ១០៨០ ខុកជារាជសំណាក់ជប៉ុនមិនទទួលរាប់រង
ពុទ្ធសាសនាតាមផ្លូវរាជការក៏ដោយ តែពួកគ្រូកូលជាន់ខ្ពស់ៗ បានទទួល
យកជាសាសនារបស់ខ្លួន ហើយបានកសាងស្ថូប វិហារ វត្តឡើងជាច្រើន
ហើយមានគ្រូកូលមួយនោះ បានសាងអារាមសម្រាប់ពួកភិក្ខុនិមួយឡើង
ក្នុង ព.ស. ១០២៧ ។ គឺក្នុងសម័យនេះហើយដែលព្រះពុទ្ធសាសនា
ចាប់ផ្តើមទៅជាសាសនាសម្រាប់ជប៉ុន ។ បែបបទពុទ្ធសាសនាក៏
ប្រែប្រួលចំរើនឡើងជាច្រើន ពួកគណៈធម្មទូតក៏នាំគ្នាមកកាន់ប្រទេស
ជប៉ុនកាន់តែកុះករឡើង ហើយនៅខណៈនោះ មន្ទីរពេទ្យ សាលា
សំណាក់ មន្ទីរចែកថ្នាក់កើតឡើងហើយមិនយូរប៉ុន្មាន មន្ទីរជាសាធារណៈ
អស់នេះក៏ចំរើនឡើងពាសពេញទៅប្រទេសជប៉ុន ។

សេចក្តីប្លែកផ្សេងគ្នាយ៉ាងធំរវាងប្រទេសចិននឹងប្រទេសជប៉ុននោះ
ដូច្នោះ គឺខាងចិនចាប់យកការដែលនាំឲ្យបានចំរើនខាងផ្លូវសតិបត្តិ ចំ-
ណែកខាងជប៉ុនមិនសូវគិតគូរប្រែគម្ពីរដីកាមកជាភាសាជប៉ុនដូចចំរើន គឺ
គិតតែខាងការសាធារណកុសលតាមរបៀបពុទ្ធសាសនា (ដូចផ្ទះពេទ្យ

សាលាចែកថ្នាំរក្សាជម្ងឺ ។ ល ។.) ចិនទ្រទ្រង់តុខ្មៅចនៈរបស់តុខ្មៅសាសនា
 បានច្រើនជាងជប៉ុន ទើបចិនក្នុងសម័យនោះមានសេចក្តីចំរើនខាងផ្លូវ
 សតិបញ្ញាបានច្រើនជាងប្រទេសជប៉ុនក្នុងសម័យជាមួយគ្នានោះ ។

អារ្យធម៌របស់ប្រទេសឥណ្ឌា

(ធម្ម)

ក្នុងវត្ថុមួយទៀតនោះ លោកលេវីបាននិយាយអំពីស្តេចមិលិន្ទ ដូចមានសេចក្តីខាងក្រោមនេះ :

ស្តេចមិលិន្ទជាក្សត្រមានព្រះនាមល្បីល្បាញ និងទ្រង់ជាមហាក្សត្រ ១អង្គ ទ្រង់រាតតាណាខេត្តចេញទៅ មានជ័យជំនះ បានស្រុកទេស ដល់ទៅពាក់កណ្តាលវេលានៃទន្លេគង្គា និងទៅដល់ព្រំប្រទល់ប្រទេស ចិន ។ មហាក្សត្រក្រិកព្រះអង្គនេះ ទ្រង់ជាវិបុលសដែលមាននៅក្នុងរឿង ព្រះពុទ្ធសាសនា ដែលជារឿងរាប់ចូលក្នុងគម្ពីរព្រះពុទ្ធសាសនា ហើយ ជារឿងថ្នាក់ខ្ពស់មួយក្នុងសាសនានេះ ។ រឿងដើមដែលជាភាសាសំស្ក្រឹត នោះបាត់សាបសូន្យទៅហើយ ប៉ុន្តែក្នុងពួកគម្ពីរដ៏ភាសាចិននោះគេ បានរក្សាសំណៅប្រែទុក២ចប់ ចាប់តាំងពីពុទ្ធសករាជ ៨៥០ និង ៩៦៣ ហើយមានមួយផ្នែកទៀតមាននៅស្រុកស៊ីឡង់ ជាភាសាបាឡីមាន សេចក្តីដែលឆ្ងាយទូលាយណាស់ គម្ពីរដែលហៅថាមិលិន្ទប្បញ្ញនោះ និយាយពីស្តេចក្រិក១ព្រះអង្គ និងអ្នកប្រាជ្ញធំបំផុតពុទ្ធសាសនា ១រូប និយាយចោទឆ្លើយគ្នាទៅវិញទៅមក ។ ក្នុងទ័ពផុត ព្រះទេវក្រិក មិលិន្ទទ្រង់សាងវត្ត ១ ឡើងតាំងឈ្មោះវត្តតាមព្រះនាមរបស់ទ្រង់ ។

សេចក្តីបញ្ជាក់វិស្សជ្ជាវារក្នុងព្រះចៅមិលិន្ទនឹងព្រះនាគសេន ទៅក្នុង

✓ ក្រុងសាគលៈ តន្ត្រីនេះហៅថា ស្យាកុត (SiaKot) ក្នុងខែត្របញ្ចាព (Panjab) ។ ស្រុកនេះហើយដែលក្សត្រអង្គនេះប្រថាប់នៅក្នុងសម័យនោះ មានសម័យថ្ងៃ ១ សេនាបតី ១ នាក់របស់ទ្រង់ បានក្រាបបង្គំទូលតឿនទ្រង់ឲ្យទ្រង់ជជែកករ៉ានឹងព្រះនាគសេន ទើបស្តេចមិលិន្ទស្តេចយាងទៅកាន់សំណាក់ព្រះនាគសេន ។

ត្រង់នេះ លោកលេវីបានធ្វើសេចក្តីសំគាល់ទុកយ៉ាងច្បាស់លាស់ថា ដោយសារសតិបញ្ញាឬវិជ្ជាធម៌មកដួបប្រទះនឹងព្រះពុទ្ធសាសនា ទើបធ្វើឲ្យសីលធម៌របស់លោកសង្ឃពុទ្ធសាសនាចំរើនខ្ពង់ខ្ពស់ឡើងទៀត ដោយហេតុមានវិជ្ជាខាងព្រះអភិធម្មជាវរបស់កម្រនោះបន្ថែមចូលមកផង កាលពីមុននេះព្រះពុទ្ធសាសនាមិនទាន់ចេះវិជ្ជានេះនៅឡើយ ។ ស្តេចមិលិន្ទនេះទ្រង់បានធ្វើតាមលំអានក្សត្រីស្រី ដូចទ្រង់កសាងវត្ត ១ ឡើងទ្រង់តាំងឈ្មោះតាមព្រះនាមរបស់ទ្រង់ ។ ឯរឿងមិលិន្ទប្បញ្ញាទេ មានអ្នកប្រាជ្ញជាតិកស្មិរៈ (ប្រទេសសៈល្លា) នៅខាងជើងឆៀងខាងកើត) ឈ្មោះក្សេមេន្ទ្រៈ បានរៀបចំតែងដាំពាក្យកាព្យដោយឥស្សរចិត្តកាលពីពុទ្ធសករាជ ១.៥៤៣ ដើម្បីជាលក្ខខ័ណ្ឌនៃគម្ពីរមិលិន្ទប្បញ្ញាទេ ។ នៅទីបំផុត មានទំនៀមចែកព្រះនាគស្តេចមិលិន្ទកើតទៅជារឿងសំខាន់ ១ ក្នុងសាសនា ដូចជាការសុំបែងចែកព្រះសារីរិកនាគរបស់ព្រះពុទ្ធជាម្ចាស់

ដែរ ។ កិច្ចបែងចែកព្រះធាតុនេះ សមគួរដល់ថ្មបារហ្មត្តលដែលមានកេរ្តិ៍
ឈ្មោះល្បីល្បាញ ដូចជាក្សត្រិមិលីន្ទជាតិក្រិកនេះ ។

ការរាប់បញ្ចូលស្តេចក្រិក ១ អង្គនេះ រួមនៅក្នុងចំណោមព្រះអរហន្ត
របស់ពុទ្ធសាសនានេះ ធ្វើឱ្យចាប់ភ្នែកនឹកអស្ចារ្យមានទំនងដូចជាពួកគ្រិស្ត
សាសនារាប់បញ្ចូលព្រះពុទ្ធជាម្ចាស់រួមនៅក្នុងចំណោមព្រះអរហន្តនៃ
លទ្ធិគ្រិស្តសាសនាដូច្នោះដែរ កាលពីពីរបីរយឆ្នាំខាងក្រោយនេះ ។

ក្នុងឆ្នាំ ៣៤៣ នៃពុទ្ធសករាជនោះ មានមហាក្សត្រដែលមានព្រះ
នាមល្បីល្បាញ ១ អង្គទៀត គឺព្រះរាជាវៃពួកកុសាណៈ ក្សត្រអង្គនេះ
ហើយដែលព្រះរាជាធិរាជនៃក្រុងចិនទ្រង់បញ្ជូនរាជទូត ១ នាក់ទៅកាន់
រាជសំណាក់ តែរាជទូតបានទៅជួបនឹងមកុដរាជកុមារ (ព្រះអង្គម្ចាស់អធិ-
បតិ) ទ្រង់បានគបតសន្ទនាជាមួយនឹងរាជទូតចិន ។ ហេតុនេះបានជាប្រ-
ទេសចិនបានរឿងរ៉ាវពុទ្ធសាសនាដំបូងបង្អស់ទៅប្រទេសខ្មែរ ។ ប៉ុន្តែ
ក្សត្រកុសាណៈទ្រង់កាន់សាសនាព្រះសិវៈ ឯព្រះអង្គម្ចាស់ជាមកុដរាជកុ-
មារទ្រង់មានសទ្ធាជ្រះថ្លាយ៉ាងមាំមួនក្នុងព្រះពុទ្ធសាសនា ហើយទ្រង់
រួមជាមួយនឹងក្សត្រកនិស្តៈ ដែលទ្រង់ផ្សាយចេញនូវសម័យដ៏រុងរឿងបំផុត
ដោយអារ្យធម៌ស្រីលោក ចាត់ឱ្យមានការសិក្សាភាព្យាយាមលេងស្នេហាបុរាណ
បរមគ្រិស្ត, វិទ្យាសាស្ត្រនិងរបៀបរចនាផ្សេងៗទៀត ។ គេមិនទាន់ដឹង
ប្រាកដអំពីសករាជដែលស្តេចកនិស្តៈទៀងសោយរាជសម្បត្តិ សូម្បី

សីលាចារឹកផ្សេងៗដែលមាននៅក្នុងរដ្ឋសម័យរបស់ទ្រង់ក៏មិនបានពោល
 ទុកដែរ ឯគំរូនៅខាងជើងឆៀងខាងជើងឆៀងខាងលិចស្រុកពា-
 រណសី-សារណាថ គេឃើញមានដែនប្រាក់ជាចំនួនច្រើន មានចារឹក
 រឿងជាភាសាសំស្ក្រឹត-ភាសាចិន-ភាសាទីបេតាំង ។ នៅក្បែរក្រុងមថុក
 គេឃើញមានរូបស្តេចកន្ទិស្តៈ ១ វណ្ណឈតក្បាល ១ វែង នៅជងខ្នងមាន
 ខ្សែត្រវត់ ១ មានស្បែកជើងធំស្រាបដល់ជងងងឹត តែគួរឲ្យស្តាយណាស់
 ដោយបាត់ព្រះកេសទៅ (ឥតក្បាល) ។ គេឃើញមានរូបគំនូរ ១ ទៀត
 ជារូបរបស់ក្សត្រនេះដែរ ជាប់នៅនឹងកោដ្ឋជាក់ធាតុ ១ ក្នុងស្រុកប៉េសរីរ
 ដែលជាស្រុកជាប់នៅខាងជើងឆៀងខាងកើត កាលពីគ្រិស្តសករាជ
 ១៧០៧ ព. ស. ២ ៥២ ជាថែបរចនាក្រិក-ពុទ្ធសាសនានៃស្រុកតន្ទារៈ
 នៅលើគ្របកោដ្ឋនោះមានព្រះពុទ្ធរូប ១ អង្គ ព្រះកេសមានស្នី គង់លើ
 ផ្កាឈូកមានគ្របកប៉ុនគម្របនោះ នៅខាងឆ្វេងនឹងខាងស្តាំពុទ្ធរូបនោះ
 មានទេវតាពីរអង្គបញ្ចេញរស្មីយរទមស្សការព្រះពុទ្ធជាម្ចាស់ ។ មានរូប
 ចម្លាក់នៅខាងៗនោះ គេស្គាល់ថាជាព្រះពុទ្ធ ១ អង្គទ្រង់ធ្វើសមាធិ មាន
 ពួកទេវតាកាន់ក្នុងផ្កាចោមពេម ហើយនៅខាងចុងនោះជារូបឈរ ទោះគឺ
 ព្រះបាទកន្ទិស្តៈ មានព្រះសិវទ្រង់មួកសណ្ឋានខ្ពស់ ។ នៅកន្លែងដែលគេ
 រកឃើញព្រះកោដ្ឋជាក់ព្រះសារីរកធាតុនោះ នៅក្នុងវិហារប្រាក់បែក ១

ដែលព្រះបាទកនិស្កៈទ្រង់ភស្តុតាងកម្មក ហើយទីនោះមានកំពស់ដល់ទៅ
 ២០០ម៉ែត្រ អស់ទាំងពួកអ្នកដំណើរជាតិចិនបាននិយាយពន្យល់អំពី
 កន្លែងនេះ ដោយសេចក្តីពេញចិត្តណាស់ ។ មានព្រះស្តេច ១ ធ្វើតំណែង
 មានថ្នាក់ ១៣ តាំងនៅលើសសរដែក១ មានបានស្តាន់មូលៗតំណក្រ-
 ហមច្រាលដូចជាមាស ចំនួនពី ១៥ ដល់ ២៥ បាន ហើយគេបានបញ្ជូន
 ព្រះសារិកធាតុរបស់ព្រះពុទ្ធជាម្ចាស់ចំនួន ១០ នាទី ។ នៅមានគំនិត
 ប្តីរបស់ស្តេចកនិស្កៈមួយយ៉ាងទៀត គឺសាងព្រះពុទ្ធរូបមានរស្មី ទ្រង់
 ស្បង់ចំពារដូចភ័ក្តុរូប ព្រះហស្តទ្រង់កាន់បាត្រ ហើយនៅជុំវិញព្រះអង្គ
 ធ្លាក់ជាតួអក្សរត្រឹមថា “ព្រះពុទ្ធសក្យមុនី” ។ ស្តេចកនិស្កៈនេះហើយ
 ដែលទ្រង់ប្រកាសឱ្យប្រជុំសង្គ័យនាលើកក្រោយបង្អស់នៅប្រទេស
 ឥណ្ឌា) ការសង្គ័យនានេះហើយជាមូលហេតុនៃកិច្ចការដ៏ធំសំបើមក្នុង
 ការយោសាណាផ្សេង ដែលធ្វើឱ្យព្រះពុទ្ធសាសនាសាយភាយចេញទៅ
 ក្នុងទ្វីបអាស៊ីទាំងមូល ការប្រជុំធ្វើសង្គ័យនាគ្រានោះធ្វើនៅស្រុកកស្មិរៈ
 ប្រជុំព្រះអរហន្ត ៥០០ អង្គដម្រះត្រួតត្រាពិនិត្យមើលព្រះសូត្រ, ព្រះ
 វិន័យ, ព្រះអភិធម្ម រួចនាំគ្នាសង្គ័យនាដម្រះគ្រប់ៗចំដកទាំង ៣ ។
 នេះហើយជាជ័យជំនះយ៉ាងធំរបស់សំណាក់ “សភីស្តិវិនិ” ប្រែថា
 លទ្ធិដែលមានអ្វីៗសព្វគ្រប់ទាំងអស់ លទ្ធិនេះបានចាតែកុកក្នុងភាសាសំ-
 ស្រ្តីតដូចជាលទ្ធិសាសនាព្រាហ្មណ៍ដែរ ការធ្វើដូច្នោះនេះ សំណាក់នេះ

ទើបទុកដូចជាអ្នកដំណាងនៃអង្គព្រះពុទ្ធសាសនា (ព្រះពុទ្ធសាសនា) ។ មួយវិញទៀត
 ការសន្តិយនាគ្រានេះធ្វើឱ្យអ្នកប្រាជ្ញពុទ្ធសាសនាផុសឡើងយ៉ាងចម្រើន
 ណាស់ គឺលោកអស្សយោសៈដែលជាអ្នកបង្កើតរបស់សំខាន់ៗផ្សេងៗ
 ឡើង តែមិនមានគេស្គាល់ឈ្មោះសោះឡើយកាលពីដើមនោះ ។
 លោកនេះបានតែងរឿងល្ខោន ១ មានទាំងរឿងកាប់សម្លាប់លាយនឹងភូត
 ក្នុងផ្ទៃរឿងល្ខោននោះគឺព្រះឯកគឺព្រះសាវកឈ្មោះសារីបុត្ត (សារីបុត្ត
 បករណៈ) បានតែងជាភាពមានរឿងចម្បាំង ១ គឺពុទ្ធប្បវត្តិ (ពុទ្ធបរិត)
 នឹងរឿងពេហ្មាំង ១និយាយពីលំអរបស់នាងនន្ទាចៀបដោយមូលពេជ្រ (គឺ
 វជ្ជសូចិ) មានបទធម៌ ១ បទព្រមទាំងបុគ្គលាយថ្វាយស្តេចកនិស្តៈ តែង
 ជាទំនានផ្សេងៗសម្រាប់នាំឱ្យមនុស្សមានសេចក្តីជ្រះថ្លា ហៅថាគ្រឿងអ-
 លង្ការនៃព្រះប្រណិធានរបស់ព្រះពុទ្ធជាម្ចាស់ (សូត្រាលង្ការ) មានទាំង
 សុភាសិតរបស់ព្រះបរមគ្រូមាននៅក្នុងផ្ទៃរឿងអស់នោះផង ។ លោកនេះ
 បានចាត់ឱ្យមានតួរូតទ្រ័ប្រកបនឹងការសូត្រធម៌ ហើយបានតែងរឿង ១
 ល្អដូច្នោះ ៖ ការព្រមព្រៀងនៃសូរសព្ទដ៏ពិរោះ ធ្វើសព្វសត្វឱ្យស្រស់បស់
 ឡើងមួយរំពេច សូរសំឡេងនេះតែងបំបាត់បង្ខំឱ្យទុក្ខវេទនា ពត់តម្រង់
 មនុស្សដែលរៀប ។ ហើយលោកប្រកាសសំដែងធម៌ អំពីសេចក្តីទុក
 សេចក្តីសាបសូន្យ នឹងអំពីរបស់ដែលមិនមែនជារបស់ខ្លួន . . . . . ។

មានរឿងដំណាលថាដល់ទៅព្រះចៅផែនដីទ្រង់ខ្លាចក្រែងប្រជាជនទាំងអស់របស់ទ្រង់បានឮសូរតូរ្យតន្ត្រីនេះនឹងនាំគ្នាចេញចាកផ្ទះ (ទៅបួសអស់ទៅ) ព្រះអាណាចក្រនឹងទៅជាសោះសូន្យគ្មានមនុស្ស” ។

ត្រង់គោលធម៌សំខាន់ៗនោះ លោកបានចាត់ចែងកែប្រែឲ្យកាន់តែជ្រាលជ្រៅឡើងទៀត ក្នុងបំណងរបស់លោកនេះត្រូវឲ្យមនុស្សកាន់តែមានសទ្ធាច្រើនឡើងក្នុងលទ្ធិមហាយាន (មហាយានសត្វបាទ) ។

លោកនេះសំដែងធម៌ថា ធម្មជាតិរបស់មនុស្សយើង កំណើតដើមដំបូងនោះល្អណាស់ ហើយថាមនុស្សរមែងបានសម្រេចដល់ទីបំផុតទុក្ខដោយខ្លួនឯង ឯសេចក្តីត្រាស់ដឹងតែងមាននៅក្នុងសព្វសត្វទាំងអស់ ។

ព្រះពុទ្ធសាសនានេះបានរីកដុះរាយចេញទៅដោយគណៈអ្នកដំណាលសាសនាជួយបំបាត់រក្សាមិនឲ្យអន្តរាយដល់សាសនាបាន ដូច្នោះបានជាគេឃើញមានព្រះពោធិសត្វមេត្តយ្យ, សុភវតី, អមិតាភៈ, អវលោកិតេស្វរៈ នឹងប្រាជ្ញបារមិតា(ជាដើម) ក្នុងលទ្ធិសាសនាមហាយាន ។

អំពីការជាស្នាដៃរបស់ក្រសួងពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ
នៅស្រុកខ្មែរ ស្រុកលាវី និងស្រុកក្បាលដំបូង

(តមក)

កាលដែលធ្វើដំណើរជាញយៗ ទៅស្រុកកូសាំងស៊ិន ប៉ែកខាងខ្មែរ
ហើយនឹងខាងក្នុងស្រុកខ្មែរ បានហ្វូងព្រះរាជបណ្ឌិត ល័យក៏បានយល់
ឃើញថា ត្រូវបង្កើតឲ្យមានកន្លែងរៀនសូត្រសំរាប់ពួកទាហានពិជ័យ
សង្គ្រាមខ្មែរនឹងទាហានក្រមរក្សាស្រុកខ្មែរឡើង ។ ការប្រឹងប្រែងរបស់
ព្រះរាជបណ្ឌិត ល័យក៏ដែលហួសកំណត់មុខក្រសួងរបស់ខ្លួនពិជ័យ ហើយ
នាំឲ្យគិតការផ្សេងៗទៅទៀតក្រៅអំពីកិច្ចដែលមានផលប្រយោជន៍មក
ដល់ជនជាតិខ្មែរ ។ ព្រះករុណាក្រុងហ្វូងព្រះបាទស្តេចយានមកទត
សាលានេះម្តងកាល ឆ្នាំ ១៩២៨ ជាកិច្ចសម្រេចឲ្យព្រះរាជបណ្ឌិត ល័យ
ទទួលធ្វើការវែងឆ្ងាយទៅទៀត ។

ព្រះអង្គមានបទ្ទូលអញ្ជើញបានហ្វូងព្រះរាជបណ្ឌិត ល័យឲ្យទៅចាត់ធ្វើ
ការនៅក្រុងហ្វូងព្រះបាទដូចរបៀបដែលលោកបានធ្វើនៅស្រុកខ្មែរ គ្រា
នោះរាជការធំគ្រប់គ្រងប្រទេសឥណ្ឌូស៊ីន បានគិតបង្កើតក្រសួងមួយធំ
ជាន់សាលាបាលីនឹងព្រះរាជបណ្ឌិត ល័យទៅទៀត ក្រសួងថ្មីនេះនឹង
ប្រមូលគ្រូគ្រាភារមិនត្រឹមតែស្រុកខ្មែរនឹងស្រុកកូសាំងស៊ិននៅខាង

ទិសនិរតីដែលមានជាតិខ្មែរឃ្នោត ខេត្តនៃមន្ទីរស្រុកលាវតាំងមូល
 ផង ។ កិច្ចដែលធ្វើយ៉ាងដូច្នោះនឹងបាននាំឱ្យមានកន្លែងតែមួយសម្រាប់
 បណ្តុះបណ្តាលបណ្តាជនឱ្យមានចំណេះវិជ្ជា ការរួមដូចគ្នា កាលឆ្នាំ
 ១៧៣០ គេបានធ្វើបុណ្យសម្ពោធក្រសួងពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យនេះ ដែល
 មានមហាជនកុះករ ព្រមទាំងមានអ្នកដំណាងស្រុកទាំងនេះបានមកជួប
 ជុំកងទុកាសនេះផង ។

នៅស្រុកខ្មែរ មុខក្រសួងពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យត្រូវជួយខំប្រឹងប្រែង
 ឱ្យសាលាបាលីជាទំនួលនឹងព្រះរាជបណ្ឌាលីយេនោះបានចំរើនឡើង សព្វ
 ថ្ងៃនេះនៅសាលាបាលីជាទំនួលមានប្រក្រាមរាយការសិក្សាវិជ្ជា គឺសិក្សា
 ភាសាបាលីនិងសំស្ក្រឹត អក្សរសាស្ត្រខ្មែរខាងលោកិយនិងខាងសាសនា
 ពន្លឺរាវតារខាងប្រសាសនាបាយនិងខាងសាសនា និងខាងបុរាណវិទ្យា
 ស្រុកខ្មែរ ពន្លឺរាវតារខ្មែររបស់ព្រះពុទ្ធសាសនា កូមិសាស្ត្រប្រទេស
 ឥណ្ឌូស្ត្រីនិងស្រុកជិតខាង កូមិសាស្ត្រសាកល ភាសាបាលីសិស
 នព្វន្តនិងពន្លឺរាវតារសាសនាទាំងអស់ ។

មួយយ៉ាងទៀត ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យបានបោះពុម្ពផ្សាយសៀវភៅ
 មួយពួករៀងៗមក ជាភាសាខ្មែរ ជាភាសាបាលីហើយនិងសំស្ក្រឹតដែល
 ជាគ្រឿងសម្រាប់ប្រើក្នុងការរៀនសូត្រ សៀវភៅដែលមានប្រយោជន៍
 ជាងគេដែលបានបោះពុម្ពផ្សាយរួចទៅហើយនោះ មានវាយ្យាករណ៍

ភាសាបាលី ១ វេយ្យាករណ៍ ភាសាសំស្ក្រឹត ១ សៀវភៅនេះជាគ្រឿង
បង្ហាញឲ្យឃើញថាអ្នកតែងសៀវភៅនេះមានចំណេះដឹងជ្រះថៃ្លខ បេះ
ដៃដៃការផ្សេងៗច្រើន ហើយជាគ្រូបង្រៀននៅក្នុងសាលាបាលីជាន់ខ្ពស់
នេះផង ។

ឯព្រះរាជបណ្ឌិតល័យ តាំងពីចូលរួមជាមួយនឹងក្រសួងពុទ្ធសាសនា-
បណ្ឌិត្យមកក៏ធ្វើការកាន់តែច្រើនឡើងៗ ខំសង្វាតបោះពុម្ពសៀវភៅខាង
លោកិយជាច្រើន ក្នុងមន្ទីរនេះមានសៀវភៅបោះពុម្ពចំនួនជាង ៨០០០
ជាអក្សរឡាតាំង អក្សរខ្មែរ អក្សរសៀម ភូមា អក្សរលង្កា នឹងអក្សរ
ទេវនាគរី ។ សៀវភៅទាំងអស់នោះ ច្រើននិយាយអំពីអារ្យធម៌ស្រុក
កណ្តាល និយាយពីព័ន្ធភាវនា ការរចនាពុទ្ធសាសនានៅស្រុកខ្មែរហើយ
នឹងទ្វីបអាស៊ីដែលកាន់ព្រះពុទ្ធសាសនាបែកខាងនេះ មានក្រសួងសម្រាប់
ឲ្យខ្ញុំសៀវភៅដែរ ក្រៅអំពីសៀវភៅនៅមានកន្លែងមួយទៀតសម្រាប់
ដាក់ថាសម៉ាស៊ីនច្រៀង ថាសនីមួយៗសុទ្ធតែមានសេចក្តីពន្យល់ មាន
ថាសចំនួនប្រហែល ៣០០ ជាថាសក្មេងជាន់ដើម ក្មេងធម្មតាខាង
សាសនាជាពាក្យខ្មែរ, លាវ, សៀម, ចិន, ជប៉ុន, បាលីជាលង្កា
សម្រាប់អ្នករៀនខាងក្មេង ដែលចង់ប្រៀបធៀបក្មេងផ្សេងៗ ព័ត៌មាន
ហើយមានគ្រឿងទទួលវិទ្យាមួយសម្រាប់កំសាន្តចិត្តអ្នកដែលចង់មកមើល
សៀវភៅនៅព្រះរាជបណ្ឌិតល័យនោះ ។ (មានត)

ព្រឹត្តិបត្រ

(៣៣)

អ្នកឯណា ប៉ុន្តែនិយាយក៏ឡើងទៅពោលពន្យល់ថា ត្រូវធ្វើដូច្នោះៗ ទើប
 អាចឱ្យនឹងបានធ្វើជា នាយចៅហ្វាយ ធំក្នុង លោក ប្រជាជនទាំងឡាយ
 ក៏ស្ទុះចិត្តជឿហើយបណ្តោយឱ្យធ្វើតាមគំនិតអ្នកនិយាយនោះ តមកក្នុង
 វេលា ក្រោយស្រាប់តែមានសេចក្តីទោមនស្សនឹងនឹកស្តាយ ក្រោយរាល់គ្នា
 ដូចជារឿងដែលរាស្ត្រយល់ព្រមឱ្យអ័លស៊ីប៊ីយ៉ាត (Alcibiade) លើក
 ទ័ពជើងទឹកទៅវាយកោះស៊ីស៊ីល ដូចបានពោលមកខាងដើមនេះរួច
 ហើយ ។ តាមសេចក្តីពិត អ័លស៊ីប៊ីយ៉ាតជាមនុស្សល្អា ស្រីវៃតែជាមនុស្ស
 មានចិត្តរំលោភហួសពេក ថែមទាំងមានគំនិតអាក្រក់ក្បត់នឹងស្រុកទេស
 របស់ខ្លួនផង ។ ការដែលលោកសូក្រាតមានរាស្ត្រស្អប់ជាច្រើនដល់ទៅ
 ត្រូវនាំខ្លួនទៅប្រហារជីវិតនោះ ប្រហែលមានហេតុជាប់ទាក់ទងមកពី
 អ័លស៊ីប៊ីយ៉ាត ដ្បិតអ័លស៊ីប៊ីយ៉ាតជាសិស្សសំណប់របស់សូក្រាត ក្រែង
 រាស្ត្រមានសេចក្តីជឿសសង្ស័យរួមគំនិតគ្នានឹងអ័លស៊ីប៊ីយ៉ាតផងទេជើង ?
 អ័លស៊ីប៊ីយ៉ាតនេះជាមនុស្សមានអំនួតអួតខ្លួនថា ជាអ្នកមានទ្រព្យធនច្រើន
 ថែមទាំងមានគំនិតខូច កាលដោះខ្លួនទៅនៅនឹងពួកស្ប៉ាតហើយនាំពួក
 ស្ប៉ាតលើកទ័ពមកច្បាំងនឹងពួកអាថែឱ្យដែលជា ស្រុកកំណើតរបស់ខ្លួន

តមកបានមកស្រែស្រែលជាមួយនឹងពួកអាថ៌កំបាំង តែក្នុងទីបំផុតត្រូវខំ-
ទេសខ្លួនចេញពីស្រុករហូតដល់ស្លាប់ទៅ ។

ទុកជាអាថ៌កំបាំងមានការខូចខាតនឹងទ្រុឌទ្រោមដល់ម៉្លេះក៏ដោយ ទំ-
នើងស្រុកស្ប៉ាតអណាចត្រឡប់មកប៉ុណ្ណោះក៏នៅតែមិនអាចរាយចំបែកស្រុក
អាថ៌កំបាំងបានដែរ ។ ការដែលស្ប៉ាតមានជ័យជំនះឈ្នះអាថ៌កំបាំងដោយ
សារកំឡាំងទឹកប្រាក់របស់ប័រ្ស តាំងអំពីនោះមកប្រាក់របស់ប័រ្សក៏ចូល
មកធ្វើជាងាយទៅហ្វាយធំនៅស្រុកក្រិក ។ ស្រុកអាថ៌កំបាំងបានទទួល
ប្រាក់មាសអំពីប័រ្សសម្រាប់យកមកប្រើធ្វើការសងសឹកស្ប៉ាតដែរ ។
ស្រុកថែប្ស៊ីកបានទទួលយកមកដែរ សម្រាប់បាយកាយក្នុងការជួយដោះ
ខ្លួនឲ្យជុំគំរាមអំណាចស្ប៉ាត ។ ឯស្រុកស្ប៉ាតក៏ទៅទទួលយកមកទៀត
សម្រាប់រៀបចំឲ្យមានអំណាចត្រួតត្រាលើប្រទេសទាំងអស់ ឬទ្ធិអំ-
ណាចរបស់ប្រាក់ធ្វើឲ្យប្រទេសក្រិកធ្លាក់ខ្លួនទៅជាបាត់ដោយច្រើន
ព្រោះតមកមិនយូរប៉ុន្មាន ប្រទេសប័រ្សក៏រៀបចំធ្វើសន្យាថ្មីជាមួយនឹង
ស្ប៉ាត លើកលែងប្រើសន្យាដាច់ខាតដែលហៅថា “សញ្ញាស៊ុម្ព័ន្ធ”
នោះ លុះតមកក្នុង ព. ស. ១៩៦ ពួកក្រិកដែលនៅក្នុងទ្វីបអាស៊ីក៏ធ្លាក់
ទៅនៅក្រោមអំណាចរបស់ប័រ្សទាំងអស់ឥតសល់ ប្រាក់មាសតាំងផ្ដើម
មានអំណាចធំតាំងអំពីគ្រានោះមក ។

ទុកជាអាថ៌កំបាំងទ្រង់ទ្រាយសាបសូន្យប្លង់អំណាចនៅជាច្រើនហើយ
 ក៏ដោយ តែពន្លឺរស្មីនៃសិល្ប៍វិទ្យាការ ជាប់រស់មិនលុបរលាយបាត់ទៅ
 ផងទេ ។ ពួកទុរុបតាំងអំពីបុរាណរហូតមកដល់សម័យសព្វថ្ងៃនេះនៅតែ
 ប្រកាន់ថា ស្រុកអាថ៌កំបាំងស្រុកគ្រូ ជាទីកើតនៃសិល្ប៍វិជ្ជាទាំងឡាយ ។
 ទុកជាក្បត្រីដែលមានបុព្វញ្ញាភិនហារយ៉ាងធំក្រៃលែង ដូចជាព្រះបាទអា-
 ឡេក្សន៍ជ្រឹមហារាជ ដែលទ្រង់វាយពង្រាបប្រទេសបានទាំងមូល ក៏ទ្រង់
 មិនធ្វើការលុកលុយជាខ្លាំងដល់ស្រុកអាថ៌កំបាំង ។ បានទទួលសេចក្តីនិយម
 រាប់អានតាំងអំពីបុរាណសម័យមកដល់សម័យនេះ ក្បួនច្បាប់ផ្សេងៗដែល
 អ្នកប្រាជ្ញស្រុកអាថ៌កំបាំងបានតែងទុកមក សុទ្ធតែជាប់រស់មានប្រយោជន៍
 សំខាន់ៗ ទើបនានាជាតិទាយកមកសិក្សាឡូទាត្រូស្ត្រូលោក ។ ពន្លឺរស្មីនៃ
 ស្រុកអាថ៌កំបាំងនៅតែឆ្លុះនៅក្នុងលោកនេះតទៅទៀតជាច្រើនពាន់ឆ្នាំ
 មិនខាន ។

(សៀមនេត)

រឿងបុរសមានគ្រោះពីរនាក់

មាននិទានមួយថាមានបុរសពីរនាក់នៅគ្រើយស្ទឹងម្ខាងម្នាក់ បុរស
មួយមួយស្លាប់បុរសមួយភ្លើងនេះផ្ទះ ។ បុរសដែលភ្លើងនេះផ្ទះរត់ទៅលត
ភ្លើង បុរសដែលមួយស្លាប់រត់ទៅកម្ពុយ ។ ចៅទាំងពីររត់ទៅ
មកប្រទះគ្នាកណ្តាលស្ពាន ចៅមួយថាចូរឯងបើកផ្លូវឲ្យអញដ្បិតភ្លើងនេះ
ផ្ទះអញ ចៅមួយថាចូរឯងបើកផ្លូវឲ្យអញដ្បិតមួយអញស្លាប់ ។ ចៅ
ទាំងពីរពុំព្រមចៀសគ្នា ហើយប្រាប់គ្នាពាក់ចុះក្នុងទឹក ទើបនាំគ្នាទៅ
ប្តឹងដល់ចៅក្រមកាត់សេចក្តីឲ្យចៅទាំងពីរនេះពុំបាន ទើបចៅទាំងពីរ
នាំគ្នាទៅដល់សម្តេចព្រះមហាក្សត្រាធិរាជហើយក្រាបទូលតាមដំណើរ
ទី១១ ។ ចៅមួយក្រាបទូលថាភ្លើងនេះផ្ទះទូលព្រះបង្គំនាំរត់ទៅលតភ្លើង
តែចៅនេះពុំព្រមចៀស ឯចៅមួយទៀតក្រាបទូលថាមួយទូលព្រះបង្គំ
ស្លាប់ ទូលព្រះបង្គំនាំរត់ទៅកម្ពុយ ចៅនេះពុំចៀសផ្លូវឲ្យដែរ ហេតុនោះ
ទើបយើងខ្ញុំទាំងពីរនាក់នាំសេចក្តីនេះមកក្រាបទូលព្រះអង្គ ។ ទើបព្រះ
មហាក្សត្រាធិរាជទ្រង់ព្រះចិន្តាពិចារណាថា បុរសដែលមួយស្លាប់នោះ
បង្គំនាំយូរបន្តិចក៏បានដែរ ឯបុរសដែលភ្លើងនេះផ្ទះនោះនឹងបង្គំនាំនោយូរពុំ
បាន ដ្បិតប្រញាប់ទៅលតភ្លើងនឹងយករបស់ចេញពីភ្លើងនោះ លុះទ្រង់

ព្រះចិត្តពិចារណាដូច្នោះហើយ ទើបទ្រង់បង្ហាត់ឲ្យបែងទ្រព្យជាភាគបី
 ឲ្យចៅដែលម្តាយស្លាប់នោះសងភាគមួយ ហើយព្រះអង្គមានព្រះបន្ទូល
 ថា ឯចៅម្តាយស្លាប់នឹងបង្កើតនៅយូរ បន្តិចក៏បាន ព្រោះសេចក្តីស្លាប់នេះកុំ
 ថាតែមនុស្សលោកនេះឡើយ ទោះទាំងទេវតាឥន្ទ្រហ្មាយមយក្ខណ៍ក្តីក៏
 រមែងតែងតែស្លាប់ជាធម្មតា ។ ហេតុនេះហើយបានជាភាគឲ្យចៅដែល
 ម្តាយស្លាប់នោះសងភាគមួយ ។ រីសេចក្តីដែលសម្តេចព្រះមហាក្សត្រា-
 ធិរាជបង្ហាត់ដូច្នោះនេះហៅថា សុគតិគមនំហោសិ ។

ចប់រឿងបុរសមានព្រះពិរាតា